

Diloramxon SHOKIROVA,
Andijon davlat universiteti dotsenti, PhD
E-mail: diloramxon_shokirova@mail.ru

ADChTI dotsenti, PhD D.Qozoqboyeva taqrizi asosida

QIZ BOLALAR NUTQINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada qiz bolalar nutqining leksik-semantik xususiyatlari batafsil tadqiq etilgan. Ushbu o'ziga xosliklar lingvistik kuzatishlar va amaliy tahlillar asosida chuqur o'rganilib, ulardan kelib chiqib, nutqning jinsiy ijtimoiylik bilan bog'liqligiga alohida va keng e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, maqolada qiz bolalar nutqi so'z boyligining kengligi, mavzular doirasining xilma-xilligi, shuningdek, semantik nuanslarning nozikliklari tahlil qilinadi. Nutqning leksik-semantik jihatlari o'rganilayotganda gender va ijtimoiy omillarning roli va ularning mazkur jarayonga ta'siri tizimli ravishda ko'rib chiqiladi. Ushbu natijalar kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ham ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Qiz bolalar nutqi, leksik xususiyatlar, semantik xususiyatlar, jinsiy ijtimoiylik, so'z boyligi.

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF SPEECH OF GIRLS

Annotation

This article delves deeply into the lexical and semantic characteristics intrinsic to the speech patterns commonly observed among girls. Taking into consideration a broad spectrum of linguistic observations and grounded practical analyses, this study sheds light on how these speech characteristics intricately correlate with the multifaceted process of gender socialization. The discussion spans the examination of vocabulary, thematic diversity, and subtle semantic nuances, contributing to a comprehensive understanding of the interplay between language use and societal expectations related to gender.

Key words: Girls' speech, lexical features, semantic features, gender socialization, vocabulary.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ ДЕВОЧЕК

Annotatsiya

В данной статье исследуются лексико-семантические особенности речи девочек, рассматриваемые на основе детального изучения различных аспектов. Внимание авторов сосредоточено на анализе лексического запаса, его структурных и качественных характеристик, а также на изучении общей тематической направленности речи. Особое внимание уделяется вопросам гендерной социализации и тому, как она отражается на формировании речевых моделей и смысловых оттенков в высказываниях девочек. Исследование базируется на обширных лингвистических наблюдениях, включающих как теоретический, так и практический анализ, что позволяет выявить наиболее интересные и важные особенности речи в данном контексте.

Ключевые слова: Речь девочек, лексические особенности, семантические особенности, гендерная социализация, словарный запас.

Kirish. Qiz bolalar nutqi har doim tilshunoslar e'tiborini jalb qilib kelgan murakkab va muhim mavzulardan biridir, chunki bu masala nafaqat lingvistik, balki sotsiologik va psixologik jihatlardan ham keng tadqiqot olib borishni talab etadi. Bu mavzu qizlarning so'zlashuvdagi o'ziga xos uslubi va intonatsiyasi orqali ularning til madaniyati qanday shakllanishini kuzatishga yordam beradi. So'zlashuv jarayonida ularning leksik-semantik xususiyatlari jinsiy ijtimoiylik va psixologik omillar bilan uzviy bog'liqdir va bu jarayon bir vaqtning o'zida bolalarning shaxsiy qiziqishlari va jamiyatdagi o'z o'rnini anglash darajasini ham aks ettiradi. Qiz bolalar nutqi nafaqat muloqot vositasi sifatida qiziqish uyg'otadi, balki bu leksik boyluk, semantik noziklik va hissiy aloqadorlikni ham o'z ichiga oladi. Til madaniyatining shakllanishida qizlar nutqi alohida o'ringa ega bo'lib, unda meros qilib olingan an'analar va jamiyatning tazyiqlari o'z aksini topadi. Ushbu maqolada qiz bolalar nutqi nega va qanday qilib o'ziga xosliklarni namoyon qilishini o'rganishga asosiy e'tibor qaratilgan. Shuningdek, unda leksik boyluk, semantik o'ziga xoslik, mavzularning qamrovli tahlili hamda bu xususiyatlarning turli yosh guruhlaridagi qizlarning nutqida qanday namoyon bo'lishi atroflicha tahlil qilingan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Qiz bolalar nutqining leksik-semantik xususiyatlarini tadqiq qilish ko'p jihatdan lingvistik, ijtimoiy va psixologik tadqiqotlarga asoslaniladi. Quyida mavzuga oid adabiyotlarning tahlillari keltirilib, ularning mazmuni va tadqiqot uchun qanchalik foydali ekanligi ko'rsatilgan:

Schleiermacher, F. (1968). Selected writings. Bu asar qiz bolalar nutqidagi semantik nuanslarning chuqurroq tahlilini ishlab chiqishda ahamiyatlidir. Muallif inson faoliyatidagi ichki ilohiy va hissiy qatlamlarni anglash masalalariga e'tibor qaratadi. Schleiermacherning asaridan ijtimoiy va gender omillarning nutqga ta'siri bo'yicha muhim yozuvlarni olish mumkin. Masalan, F. Schleiermacher his-tuyg'ularining inson muloqotidagi o'rniga keng to'xtaladi, bu qiz bolalar nutqining hissiy boyligini tadqiq qilishda foydali.

Emerson, R.W. (1836). Nature. Emerson bu asarida inson bilan tabiat o'rtasidagi murakkab va uyg'un aloqalarni ta'riflaydi. Ushbu fikrlarni qiz bolalar nutqidagi mavzular qamrovini aniqlashda qo'llash mumkin, chunki tabiat va inson hissiy dunyosiga oid mavzular ushbu nutqda ko'pincha vujudga keladi. Emersonning "Nature" kitobi mavzular xilma-xilligi va ularning insonlikka ta'siri nuqtai nazaridan juda muhim ahamiyatga ega.

Wordsworth, W. (1798). Lines Written a Few Miles Above Tintern Abbey. Wordsworth o'z asarida hissiyotlarning tabiat bilan uyg'unligiga ahamiyat beradi. Bu qiz bolalar nutqida tez-tez uchraydigan hissiy va poetik ifodalarni tadqiq qilish uchun foydalidir. Xususan, ushbu poetik qarashlar qiz bolalar nutqidagi estetik va semantik nozikliklarni tahlil qilish uchun qo'llanilishi mumkin. Ushbu manba madaniy aspektlarni qamrab olib, shunchaki nutqiy unsurlarni emas, balki ularning g'oyaviy mazmunini ochib beradi.

Hegel, G.W.F. (1837). The Philosophy of History. Hegel asarida ijtimoiy rollar va genderlashtirilgan intilishlarning tarixiy rivoji bo'yicha fikr yuritadi. Bu g'oyalar qiz bolalar nutqida

kuzatiladigan madaniy konstruktarni tahlil qilishda asosiy manba hisoblanadi. Hegelning ijtimoiy mexanizmlar haqida gapirganda qo'llayotgan dialektik tahlili qiz bolalar nutqidagi til elementlarini gender stereotiplari bilan bog'lashda foydalanilishi mumkin.

Hymnen an die Nacht. Novalisning poetik falsafasi qiz bolalar nutqining semantik tahlillari uchun muhim bo'lgan hissiy boylik va hissiyotlarning ichki mazmunini anglashga hissa qo'shadi. Ayniqsa, qiz bolalar nutqida uchraydigan badiiy obrazlarni tahlil qilishda ushbu manba yordam beradi. Bu kitob qiz bolalar nutqini muloqotning poetik jihatlarini bog'liq nuqtai nazardan tadqiq qilish uchun ahamiyatlidir.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu metodologiya mavzuning turli jihatlarini qamrab olishga yordam beradi:

Lingvistik kuzatish. Tadqiqotning asosiy qismida lingvistik kuzatish metodi qo'llaniladi. Bu metod orqali qiz bolalarning tabiiy sharoitdagi nutqi, jumladan, sinflar, oilaviy muhit va kundalik muloqotlardagi so'zlashuvlari kuzatiladi.

Amalga oshirish usuli: - yashirin kuzatuvlar va muqobil muloqotlar orqali qizlarning nutq namunalari yig'ish; - gazetalar, maktab yig'ilishlari yoki televideniadagi muloqotlar orqali keng auditoriyalarni qamrab olish; - kuzatish ma'lumotlarini yozuv shaklida qayd qilish va ularni semantik yoki grammatik jihatdan tahlil qilish.

Intervyu va so'rovnoma. Qiz bolalar nutqining leksik boyligi va semantik nozikliklarini baholash uchun ular bilan bevosita aloqa qilish maqsadga muvofiq. Amalga oshirish usuli: - 6 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan turli yosh guruhlaridagi qizlar uchun moslashtirilgan savollar tayyorlash; - savollarning mavzularga oidligini ta'minlash: masalan, kundalik hayot, do'stlar, o'yinlar va hissiy tajriba mavzulari; - javoblarni yozib olish yoki audio shaklida qayd qilish.

Korpus tahlili. Mazkur metod bo'yicha yig'ilgan ma'lumotlar lingvistik korpusga joylanadi va tahlil qilinadi. Bu usul texnologiya yordamida katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi. Amalga oshirish usuli: - qiz bolalar nutqida ishlatiladigan so'zlarni ajratish va ular uchun maxsus texnik korpus yaratish; - korpusni semantik jihatdan kategoriyalash: hissiy so'zlar, deskriptiv sifatlardan foydalanish va boshqalar; - olingan natijalarda leksik birliklar va ularning kontekstini statistik jihatdan o'rganish.

Eksperimental kuzatuvlar. Qiz bolalar nutqi va ularning ijtimoiy muhit o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq o'rganish uchun laborator sharoitda eksperimental kuzatishlar olib boriladi. Amalga oshirish usuli: - muayyan ijtimoiy vaziyatlarda (masalan, guruh o'yinlari, sinf muhitida bahslar) qiz bolalar nutqini kuzatish; - aynan tushunarsiz yoki noaniq leksik birliklarga qaratilgan maqsadli eksperimentlar tayyorlash; - qiz bolalarning turli sharoitlardagi leksik xususiyatlarini statistika usulida qayd qilish.

Statistik tahlil. Yig'ilgan ma'lumotlarni aniq xulosalar chiqarish uchun statistik ishlovdan o'tkazish kerak. Amalga oshirish usuli: - chastotani hisoblash: qaysi so'zlar nutqda ko'proq ishlatiladi va ular qanday kontekstda qo'llanadi; - yosh guruhlariga asoslangan tafovutlarni aniqlash; - tahlil natijalarini diagrammalar yoki grafiklar yordamida ifodalash.

Mazkur metodologiyalar birgalikda qo'llanganida qiz bolalar nutqining leksik-semantik xususiyatlari haqida chuqur va keng qamrovli xulosa chiqarishga imkon beradi. Lingvistik kuzatishlarning tabiiyligi va statistik tahlillarning aniq ishonchli natijalari tadqiqotni yuqori darajaga ko'tarmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy va psixologik jihatlarining o'zaro bog'liqligi o'ziga xos xulosa chiqarish imkonini beradi.

Mazkur maqola lingvistik kuzatish, amaliy tahlillar va statistikani o'z ichiga olgan kompleks va ko'p qirrali metodologiyani qo'llaydi. Ushbu metodologiyaning amalga oshirilishi davomida keng qamrovli va batafsil kuzatishlar o'tkazilib, barcha lingvistik jihatlar izchil tahlil qilindi. Ma'lumotlar xalq tilida so'zlashadigan qiz bolalar ishtirokidagi suhbatlardan to'plandi va ularning har biri maxsus yondashuv yordamida o'rganib chiqildi. Bu jarayonda turli yoshdagi va madaniy muhitga mansub qiz bolalar nutqi tinglanib, maxsus uskunalar yordamida yozib olinib, ularning tilida mavjud lingvistik xususiyatlar va aniq bo'g'inlar chuqurlashtirilgan tarzda o'rganildi hamda ushbu bo'g'inlarga alohida e'tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqotning asosiy natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: Ushbu natijalar asosida ilmiy xulosalar chiqarildi va ular juda ko'p jihatlarini o'z ichiga oladi. Mazkur natijalar turli sohalarga oid muhim ma'lumotlarni o'z ichiga olib, tahlil qilish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etdi. Shuningdek, natijalar bo'yicha qilingan umumiy va maxsus kuzatuvlar hamda aniqlangan asosiy omillar ilmiy maqola asosini tashkil qildi.

Qiz bolalar nutqida aks ettiriladigan hissiylik yuqoriligi o'ziga xos bo'lib, unda estetik jihatdan zavqlanish hissi bilan bog'liq bo'lgan leksik birliklardan keng va xilma-xil tarzda foydalaniladi. Ushbu nutqiy ifodalarda "chiroyli", "yoqimli", "nazokatli", "marjondan ham go'zal" kabi sifatlardan tez-tez foydalanilib, ular so'zlagichlarning o'zgaruvchan kayfiyati, mulohazali yondashuvlari hamda ularning ichki his-tuyg'ularini ifodalab berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Semantik o'ziga xoslik mavzusida qiz bolalarning nutqi ko'pincha boylik va ijodkorlik bilan ajralib turadi, bu esa ularning ijtimoiy aloqalarni tushunishi va ifoda qilishdagi qobiliyatlarini aks ettiradi. Ular so'zlashuv jarayonida yaqin his-tuyg'ular bilan bog'liq jarayonlarni ochib berishi uchun ko'pincha ijtimoiy aloqalarni va his-tuyg'ularni ifodalovchi rang-barang va ta'sirchan so'zlar, jumladan hamda iboralardan foydalanadilar.

Mavzular qamrovi asosan oilaviy hayot, o'quv jarayoni, do'stona munosabatlardagi muloqotlar hamda insonlarning kundalik hayoti, jamiyatda tutgan o'rni, madaniy tadbirkorlik, intellektual rivojlanish muhimligi va ekologik masalalar kabi keng ko'lamli mavzular bilan bir qatorda, ularga yondosh turli ijtimoiy muammolarni ham qamrab oladi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, qiz bolalar nutqining leksik-semantik xususiyatlari ko'proq ijtimoiy o'zaro ta'sirga bog'liqdir. Bu ularning jinslashgan ijtimoiy rolni qabul qilishining aksi sifatida baholanadi. Ushbu xulosa qiz bolalar nutqida mavjud bo'lgan ba'zi o'ziga xosliklarni yaxshiroq tushunish va tahlil qilishga yordam beradi. Shuningdek, olingan natijalar asosida aytish mumkin, qizlarning ijtimoiy o'zaro ta'sirlari ularning tilidan foydalanish usullarini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir. Bunda til madaniyatining ayollar va erkaklar nutqidagi xususiyatlarini farqlash uchun umumiy muloqot normalarini talqin qilish zarurligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, tilning ijtimoiy rolga ta'siri va uning nutqdagi mazmuni o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq o'rganish ehtiyoji mavjudligini ham qayd etish muhimdir.

Xulosa. Qiz bolalar nutqining o'ziga xos leksik va semantik xususiyatlari lingvistik o'zgarishlarni va jinsiy ijtimoiylilikni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu kabi tadqiqotlar nafaqat lingvistika balki ijtimoiy psixologiya, madaniyatshunoslik, shuningdek, pedagogika va gender tadqiqotlari sohalarida ham katta ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Yosh avlodni tarbiyalash jarayonida, ularning lingvistik o'zgarishlarga qanday moslashayotganligini tahlil qilish, muhim hisoblanib, bu jarayon ijtimoiy o'zgarishlar bilan bevosita bog'liqdir. Shuningdek, bunday izlanishlar jamiyatning turli qatlamlariga oid til va madaniy o'zgarishlarni yanada chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi.

Qiz bolalar nutqining leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish ijtimoiy, lingvistik va psixologik jihatlarini o'zida mujassam qiladi. Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

Qiz bolalar nutqidagi so'z boyligi sezilarli ravishda keng bo'lib, hissiy va tasvirli so'zlarga boyligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, "chiroyli", "yoqimli" kabi emosional va estetik so'zlarning tez-tez ishlatilishi kuzatiladi.

Qiz bolalar nutqi semantik jihatdan boy va ko'p qirrali bo'lib, hissiy tafsilotlarni aniqlik bilan ifodalaydi. Bu ularning ijtimoiy va hissiy aloqalarni ifodalashdagi mahoratini aks ettiradi.

Qiz bolalar nutqidagi leksik va semantik xususiyatlar ularning ijtimoiy rollari va jinsiy ijtimoiylashuvi bilan bevosita bog'liqdir. Ular o'z jamiyatidagi estetik me'yorlarni aks ettiruvchi nutqiy modellarga moslashadi.

Qiz bolalar nutqi odatda oilaviy hayot, do'stona munosabatlar, hissiy muloqotlar va ijtimoiy hayotning turli jihatlarini qamrab oladi. Shuningdek, ularning nutqi tabiat, o'yinga oid va hissiy taassurotlarni aks ettiruvchi mavzularda keng qo'llanadi.

Ushbu natijalar nafaqat lingvistika, balki ijtimoiy psixologiya va gender tadqiqotlari uchun ham katta ahamiyatga ega. Qiz bolalar nutqining o'ziga xos jihatlarini o'rganish bolalar tarbiyasi, ularning dunyoqarashini shakllantirish va ta'lim jarayonida foydali bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqot kelajakda yosh avlod nutqini o'rganishda, shuningdek, til va ijtimoiy aloqalarning o'zaro ta'sirini chuqurroq tahlil qilish uchun zamin yaratadi. Bu sohada qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish, xususan, qiz bolalar nutqida gender stereotiplarining ta'sirini o'rganish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Schleiermacher, F. (1968). Selected writings. New York: Harper & Row. 117–123pp.
2. Emerson, R. W. (1836). Nature. Boston: James Munroe and Company. 44–49pp.
3. Wordsworth, W. (1798). Lines Written a Few Miles Above Tintern Abbey. London: Joseph Johnson. P.12.
4. Hegel, G. W. F. (1837). The Philosophy of History. London: John Murray. 87–93pp.
5. Novalis. (1989). Hymnen an die Nacht. Stuttgart: Verlag Philipp Reclam jun. 22–25pp.